

УДК 821.161.2-32:82.02В.Стефанік+М.Черемшина“195/200”
DOI: 10.31471/2304-7402-2024-20(74)-39-50

**МОДЕРНІЗМ В УКРАЇНСЬКІЙ «МАЛІЙ ПРОЗІ»
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ:
ВАСИЛЬ СТЕФАНІК, МАРКО ЧЕРЕМШИНА**

Михайло Гнатюк

*Львівський національний університет імені Івана Франка;
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна;
e-mail: mychajlo.hnatiuk@gmail.com*

***Мета.** У статті розглядаються особливості розвитку модернізму в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. на прикладі української малої прози. Модерні підходи художнього пошуку у літературі характерні для письменників Наддніпрянини, що входила до Російської імперії, та майстрів слова Галичини, яка була частиною Австро-Угорщини. Василь Стефанік як новеліст, що виховувався у літературному середовищі Кракова, тяжів до експресіоністської манери розповіді. Натомість Марко Черемшина – імпресіоніст, що увібрав у своїй малій прозі тенденції віденської модерни, збагативши її гуцульським колоритом.*

Про особливості двох майстрів слова, попри їх зовнішню подібність, писав ще у 20-х роках ХХ ст. Микола Зеров, літературознавчі ідеї якого у трактуванні галицької малої прози не мали продовження у нашій науці ХХ – початку ХХІ ст. Індивідуальні пошуки Василя Стефаніка та Марка Черемшини були яскравим свідченням модернізації української літератури, яка на зламі позаминулих століть стала ланкою європейської модерни.

***Ключові слова:** імпресіонізм, експресіонізм, європейська модерна, модерні пошуки В. Стефаніка та Марка Черемшини.*

Модернізм в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХ ст. пройшов декілька етапів розвитку. Від передмодерністських ідей, які кристалізувалися у дискусіях Івана Франка та Василя Щурата, Івана Франка та Миколи Вороного до усталених способів модерного узагальнення у творах Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Василя Стефаніка, Марка Черемшини, Катрі Гриневичевої, Миколи Вороного – такий шлях українського модерну того часу. Важливу роль в утвердженні модерних способів письма відіграли письменники «Покутської трійці»: Василь Стефанік, Марко Черемшина, Лесь Мартович. Творчість кожного з них позначена суто індивідуальними засобами психологічної характеристики

героїв: експресіонізм художньої прози Василя Стефаника, імпресіоністичні пошуки у малих художніх формах Марка Черемшини, психологічна сатира Леся Мартовича. При усій зовнішній подібності новелістичних засобів письма «мала проза» В. Стефаника та Марка Черемшини позначена індивідуальним рисами психологізму. На цьому акцентували увагу українські літературознавці ще у 20-х рр. ХХ ст. – М. Зеров, Д. Донцов, А. Музичка. Сьогоднішній етап розвитку літературознавчої науки дає підстави стверджувати, що психологізм художньої прози В. Стефаника вписується у контекст стильових напрямів європейського модернізму.

Риси європейського модернізму кінця ХІХ – початку ХХ ст. в українській «малій прозі» зауважив Іван Франко, який у статті «Старе й нове у сучасній українській літературі» писав, що для покоління В. Стефаника найважливішим у творчості є зображення внутрішнього світу людини. «Коли старші письменники виходять від малювання зверхнього світу – природи, економічних та громадських обставин – тільки при допомозі їх силкуються зробити зрозумілими даних людей, їх діла, слова й думки, то новіші йдуть зовсім противною дорогою: вони, так сказати, відразу засідають у душі своїх героїв і нею, мов магичною лампою освічують усе оточення [...] Звідси брак довгих описів та трактатів у їх творах і та непереможна хвиля ліризму, що розлита в них. Відси їх невідомий наклін до ритмічності й музикальності як елементарних об'явів зворушень душі»¹.

Покоління В. Стефаника, яке, як правило, асоціюється з письменниками «покутської трійці» (В. Стефаник, Марко Черемшина, Лесь Мартович) перейняло риси модерної європейської естетики, а разом утверджувало суто індивідуальні, оригінальні способи зображення дійсності. Кожен зі згаданих майстрів слова виробив свою художню манеру, яка базувалася на локальному колориті письменника, його освіті та способі сприйняття дійсності.

В. Стефаник у кінці 90-х років ХІХ – на початку ХХ ст. студіював медицину у Кракові. Іван Семанюк (псевдонім Марко Черемшина) навчався тоді ж у Відні, а по закінченні студій працював конципієнтом (помічником адвоката) Миколи Лагодинського у Делятині (1906-1912), згодом за пропозицією С. Стефаника «дав себе намовити на Снятин», де працював уже як адвокат. Обидва письменники проводили на снятинському Покутті важливу громадську роботу як члени радикальної партії. Події І світової війни обидва письменники пережили на селі: В. Стефаник у Русові, Марко Черемшина у Кобаках.

¹ Франко І. Старе й нове в сучасній українській літературі / Франко І. // Франко І. Зібр. творів : У 50 т. – Т. 35. – С. 108.

Перші друковані збірки творів В. Стефаніка «Синя книжечка» та Марка Черемшини «Карби» з'явилися у 1899 році у Чернівцях і викликали захоплені відгуки читачів. Польський літературознавець та вчений, приятель В. Стефаніка Вацлав Морачевський у той час писав: «Причини моєї пошани до Стефаніка були більш слушними. Я завжди більше цінував уроджені здібності, ніж набуті, і в Стефанікові бачив ту красу, яка не досягається наукою і досвідом, а яка скоріше є чудом і ласкою долі. Усі мої знання лише допомогли мені зрозуміти і оцінити ту красу»¹.

Вплив В. Стефаніка на Марка Черемшину

На перший погляд творчість обох письменників виходила двома потоками з одного спільного джерела – життя Гуцульщини та Покуття, етнографічні межі між цими двома групами іноді важко провести. Зрештою, питання взаємовпливів В. Стефаніка і Марка Черемшини, особливо початків їх творчості, далеко не однозначне. Свій перший твір – драму «Несамовиті» І. Семанюк надіслав на літературний конкурс, що його оголосив львівський часопис «Зоря» у 1895 році. Драма, незважаючи на позитивну оцінку редколегії, так і не була надрукована. Перший друкований твір І. Семанюка з'явився у 1897 р. у часописі «Буковина» під псевдонімом Марко Черемшина. З того часу свої твори письменник підписував цим псевдонімом.

Початок творчості В. Стефаніка і Марка Черемшини обумовлений захопленням молодих авторів модними на той час у європейських літературах «поезіями у прозі». На зламі ХІХ-ХХ ст. у В. Стефаніка з'явилися ліричні мініатюри: «Мое слово», «Горобчик до Бога ридав», «У воздухах плавають ліси», «Раненько чесала волосся». Марко Черемшина дебютував мініатюрами «Весна», «Заморожені фіалки», «Ледові цвіти», «Плач цвітів». У цих «поезіях у прозі» автори, особливо Марко Черемшина, не оминули соціальних мотивів. Старенька бабуся у «Весні» «цілує барвінок та зрошує дрібними сльозами. Чудова весняна краса не сміється до неї, тільки плаче. Зелена левада тяженько стогне враз з нею, а сонце не ясніє, тільки червоніє.

– Доню моя, – голосить вона, – обізвися з сирої могили до мене. Навіщо ти на отсій калині життя собі відобрала? Із-за неслави, що її заподіяв тобі отут на роботі пан? Що неслава? Я б підпору тепер з тебе мала і з голоду не вмирала б. Ти ж не винувата.

Пан почув виразний плач бабусі і віддалився.
Він не будував уже на цім місці альтани...»².

¹ Морачевський В. Автобіографія. Краків, 1895// ЛННБ ім. В. Стефаніка. Відділ рукописів. Ф. 9. Спр.5097. Арк. 2-3. Машинопис.

² Черемшина Марко. Весна // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники]/ Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 351.

Перша збірка Марка Черемшини «Карби» виявила, як писав М. Грушевський, небезпеку появи у його творах «плаксивої сентиментальності» або «фразистої напушистості»¹. Натомість М. Зеров вважав, що письменник справедливо не прислухався до цієї поради, а «розвинув саме цей небезпечний, суб'єктивно-ліричний момент, на тому він не програв ані трохи, навпаки виграв, тільки нові повоєнні оповідання виявили повною мірою його письменницьку своєрідність»².

Аналізуючи взаємовпливи В. Стефаніка та Марка Черемшини проникливий літературознавець М. Зеров писав: «Коли в ранніх речах вони могли підкинути читачеві враження ш к о л и (зв'язані однаковим трактуванням сільських тем, вони шукали і формальної своєї стежки в однім напрямку: імпресіонізм як метод, новела як літературний рід), то в пізніших речах вони не раз контрастують один з одним і тут уже Стефаніка тяжко уявити центральною вузловою постаттю, до якої більш-менш пристають усі інші»³.

Щодо школи В. Стефаніка, то сам автор «синьої книжечки писав: «...Семанюк виховувався у Відні, а я в Кракові самостійно один без одного, то є правда така, що ніякої «школи» Стефаніка не може бути [...] Можу відверто сказати, що це непорозуміння в нашій критиці все мені боліло»⁴. На новелістичну манеру письма обох письменників мала вплив творчість І. Франка, який, за висловом Марка Черемшини, робив на всіх «враження Великого астрального тіла, що гріє на всю Україну, а світить далеко далі»⁵.

В. Стефанік та Марко Черемшина під впливом художньої прози І. Франка та модерних способів письма у європейських літературах (передусім австрійського та польського імпресіонізму) культивували у своїх ранніх творах малі жанрові форми прози. Довгорічна, майже 16 років перерва у творчості обох письменників тривала до кінця I світової війни. У творах, написаних у післявоєнний час, як слушно зауважив М. Зеров, письменники контрастують у художніх засобах письма. Якщо для раннього Стефаніка «властивий прихований ліризм, то у раннього Черем-

¹ Див.: Грушевський М. Марко Черемшина. Карби / Михайло Грушевський // ЛНВ, 1902. – Т. 19. – Кн.2. – С. 130.

² Зеров М. Марко Черемшина і галицька проза /Микола Зеров//Зеров М. Твори: У 2 т. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 406.

³ Зеров М. Марко Черемшина і галицька проза /Микола Зеров//Зеров М. Твори: У 2 т. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 420.

⁴ Стефанік В. Іван Семанюк (Марко Черемшина) / Василь Стефанік // Стефанік В. Збір. творів : У 3 т., 4 кн. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2021. – Т. 1. – Кн. 1. – С. 32.

⁵ Марко Черемшина. Фрагменти моїх спогадів про Івана Франка // Спогади про Івана Франка. – Львів: Каменяр, 2011. – С. 375.

шини ліризм має тенденцію пробиватися наверх, розбавляючи темний колорит його тем, подекуди оздоблюючи сувору голизну його поем»¹.

Дмитро Донцов висловив оригінальні спостереження над творчою манерою Марка Черемшини, підкресливши особливу іронію та «критику життя», яка проступала крізь «натуралістичний стиль та народницьку філософію «Карбів». Автор «немов чується вищим від той цілої мізерії і не так йому шкода тих наївних бадіків, що так необачно коли не в яму ногою, то у пень попадають, як трошечки смішно»².

Вже будучи знаним письменником, Марко Черемшина цікавиться новітніми досягненнями європейської, передусім німецькомовної літератури, прислухається до літературознавчих дискусій щодо новітніх способів художнього узагальнення. У листі до редактора «Літературно-наукового вісника» новеліст писав про новітні форми оповіді: «Але бачимо, що роблять се і другі (письменники-традиціоналісти – М.Г.), от приміром, найвизначніший теперішній мужицький письменник-новеліст Яків Босгарто, якого найновіша збірка новель п. з. «Neben der Hursfrage» («Verlag Drefhlein») має викликати сенсацію. До такої старини, як Артур Шніцлер, «Die Frau des Richters» (Propylaenverbys, Berlin), не маю охоти вертати.

В інтересній статті «Krise der Deutschen Romans» в «Neues Wiener Journal» (з 29 листопада 1925, № 11503) звісний літерат – др. Ейрвін Странік – вихвалює вправді тло суспільницьке (Gesellschaft Bremen) і порушує «Qewandelfes Ich» von Ruoff Hans Hammer (яке тут годі дістати), але підчеркує наприкінці статті, що романом і новелою будучности є тло фільзофії і ідейности (Qesamfuafwort sraffen allen Qifer, die uns das Leben noch gelassen), а радить покинути «холодний гістаризм». Тоді ми провінціалам мусили б взагалі писати, бо вийшла б наверх наша неукість і анальфабетичність»³.

Імпресіонастична манера розповіді яскраво проявляється у новелі Марка Черемшини «Бо як дим підіймається». Мовиться про ділову зустріч шести дедів, які надумали віддати своїх дітей до шкіл в Коломию. Вони настановляють своїх синів, «аби в приятельстві жили, як деді ваші. Перерахували себе та й начислили, що є їх чотири Івани, один Микола і один Михайло. Івани будуть попами, Микола навчителем, а Михайло лісничим.

Попи будуть храми справляти, навчитель буде людські діти бити, а лісничий буде дівчатам кошелі з ягодами відбирати.

¹ Зеров М. Марко Черемшина і галицька проза /Микола Зеров//Зеров М. Твори: У 2 т. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 420.

² Донцов Д. Марко Черемшина//Вісник, 1927. – № 93. – С. 305-322.

³ Черемшина Марко. Лист до Д. Донцова від 6. XII. 1925 // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники]/ Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 539.

Але тоті чупри, тоті лошачі гриви вже не довго будуть вітром буюти»¹.

Попри надії більшості дедів, один з них, вуйко Мартинюк висловлює тверезу думку: «Не штука, що ви хочете бути панами, але чи писано вам панство? Всі ми під сонцем жиємо, всім нам писана доля. Нарубайте смеречини та й накладіт ватру. Як дим буде стелитися до землі, то видко ділу, що земля – то доля ваша; а як дим підоймеся вгору – то писано вам панство»²!

Попри зовнішню подібність художньої манери В. Стефаника та Марка Черемшини Микола Зеров у 20-х роках звернув увагу на істотну різницю їх художнього мислення. На його думку, у В. Стефаника проступає сувора правда про життя селянства, натомість для творів Марка Черемшини характерна щира лірична розповідь про життя селянина, вона прикрашена гуцульським колоритом і зворушує читача до глибини душі. «У пригорщі брав би того зелене село, леліав би, як дрібненьку запашну отаву, гладив би як паву.

Дивіть, хитається межи горами, гей дубова колиска у віночку, чічки розкидає.

Хотів би тоті чічки позбирати, вітрові не дати, в садочку посадити. Та скільки разів рука за ними посягне, стільки разів мерця підоймає.

Сухі надмогильні квітки на цминтарних струпішілих хрестах.

А хоч би їх позліткою золотити, не повеселіють.

А хоч би їх рососою росити, не покрасніють»³.

На відміну від Марка Черемшини, який живописує, В. Стефаник «ніде не показує свого хвилювання, але написані його рукою рядки захоплюють читача своїм рухом, своєю елементарною силою, діють прихованим ліризмом. Серце поетове б'ється в один тон з великим гуртовим серцем відтвореного села»⁴.

У В. Стефаника у новелі «Марія», присвяченій І. Франкові, спостерігаємо експресіоністичну картину подій І світової війни: «Марія сиділа на призьбі і шептала. Далеко під горами ревіли гармати, палали села, а чорний дим розлягався змією по синьому небу і шукав щілин у блакиті від крові і спузи. За її плечима дрижали вікна за кожним гарматним гро-

¹ Черемшина Марко. Бо як дим підоймається // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники]/ Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 283.

² Там само. – С. 285.

³ Черемшина Марко. Карби // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники]/ Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 23.

⁴ Могилянський М. Поранене серце. – Книгарь. – 1920. – Ч. 32-33.

мом. А може там її сини, може вже запуталися в білий рантух снігу, і кров біжить із них і малює червоні квіти»¹.

Як бачимо, В. Стефаник акцентує не на зовнішньому вияві переживань Марії, а передусім на внутрішніх стражданнях матері. Людина у страху війни звертається до спогадів мирного часу. Щаслива мати, бо синів «родила міцних і здорових як ковбки», ростила їх. Боялася, щоб зізда не впала дітям на голову».

Інстинкт матері підказав їй рятувати хоч одного, найменшого: «Виймила з рукава ніж і сказала: найменший Дмитро най лишиться, а ні, то закопає зараз у себе ніж. Сказала це і зараз зрозуміла, що перетяла тим ножем світ на двоє: на одній половині лишилася сама, а на другій сини тікають геть від неї і впала»².

Прихід козаків, солдат російської армії, Марія зустріла упереджено. Уже знала, що російські солдати заставляють топтати портрет Шевченка. Наступна експерсіоністична картина постає наочно: «Я його (портрет Шевченка – М.Г.) сховала в пазуху, а вони кроїли тіло пругами, що й не пам'ятаю, коли пішли з хати.

Вихопила Шевченка з рук, поклала в пазуху.

- Можете мене отут і зарізати, а образа не дам.

Той молоденький козак, що так її гарно просив увійти в хату, приступив до неї, поцілував у руку і сказав:

- Матусенько, я ж за свято Шевченка сидів довго в тюрмі»³.

В особі козаків Марія побачила своїх синів, які воюють по інший бік окопів. В уяві сільської жінки постає єдина Україна: «Блискотять ріки по всій нашій землі і падають з громом у море – а нарід зривається на ноги. На переді її сини і вона з ними йде на тую Україну, бо вона, тая Україна, плаче й голосить за своїми дітьми; хоче, щоби були всі вкупі»⁴.

Внутрішній діалог є основою Стефаникової новели «Сини», присвяченої Левкові Бачинському. Герой новели Максим переживає за долю своїх синів, які пішли воювати за Україну. «Послідний раз прийшов Андрій: він був у мене вчений.

Тату, каже, тепер ідемо воювати за Україну. – За яку Україну? – А він підоймив шаблев грудю землі тай каже: Оце Україна, а тут, – і справив шаблев у груди, – отут її кров; землю нашу ідем від ворога відбирати. Дайте мені, каже, білу сорочку, дайте чистої води, аби-м обмивси тай

¹ Стефаник В. Марія / Василь Стефаник // Стефаник В. Зібр. творів: у 3 т. у 4 кн. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2020 – Т. 1. – Кн. 1. – С. 294.

² Там само. – С. 295.

³ Стефаник В. Марія / Василь Стефаник // Стефаник В. Зібр. творів: у 3 т. у 4 кн. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2020 – Т. 1. – Кн. 1. – С. 298.

⁴ Стефаник В. Марія / Василь Стефаник // Стефаник В. Зібр. творів: у 3 т. у 4 кн. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2020 – Т. 1. – Кн. 1. – С. 299-300.

бувайте здорові! – Як та его шабля блиснула тай мене засліпила. Сину, кажу, та є ще в мене менший від тебе, Іван, бери і его на це діло; він дужий, най вас обох закопаю у цу нашу землю, аби воріг з цего коріння її не віторгав у свій бік»¹.

Близькою за темою є новела Марка Черемшини «Туга», у якій зображено переживання дівчини за милим, що пішов боротися за Україну. Картина прощання молодих людей живописна: «Беру, – каже, – свій кріс та свого коня, може, борше тоту Україну виборемо».

А як коня заскочила та й у чорну гриву заплела заплітками, то він присягався, що не на війну, але на весілля їде.

«А яка, – питаю, – буде тота Україна?»

А він схопився у стременах срібних та й каже: «Всі гори-долини та й полонини, як земля, вширки, як небо, ввишки».

Та й душив мене, обіймаючи»².

У 20-х роках для творчості В. Стефаніка та Марка Черемшини особливою темою стало осмислення «воєнних шкод», які стали фатальними для селянства Галичини. Війна принесла їм не лише фізичні каліцтва, а й призвела до знищення гуманного у них. У новелі В. Стефаніка «Гріх (Думає собі Касіяниха)» автор змалював долю жінки, яка народила позашлюбну дитину – «москалика». Як і в інших творах, у цій новелі автор не вдається до широкого опису подій війни, він тільки фіксує психологічні нюанси, пов'язані із зустріччю чоловіка з дружиною. Внутрішній монолог Касіянихи зосереджений тут на сні дитини, яка шукає маминих грудей та думками матері, що малює собі страшну картину помсти її чоловіка за подружню зраду («Буде волочити моє біле тіло попід лави та попід сішки...»).

Фізичні муки не найстрашніше. Касіяниха вже пережила немало горя, яке вчинили сестри, батько та мати, громада села. Вона планує заподіяти смерть собі або дитині, але, зрештою, вирішує залишитися живою. Але найбільше її непокоїть майбутня доля байстрюка, який «шовковими очима» сміявся до неї. Ці експресивні переживання матері були даремними. Чоловік прийняв чужу дитину, та Касіяниха на це відповідає: «Ні, я не хочу, щоби ти мої діти годував, я собі сама погодую». Вона залишає чоловікові старшу дочку.

В. Стефанік не дає кінцевого акорду, а тільки натякає на важку долю жінки: «...вона майже бігла, і як вийшла на гору і зобачила стовпи високих гір і ясні ріки, то глибоко відітхнула, дала грудь синові і шептала:

¹ Стефанік В. Сини / Василь Стефанік // Стефанік В. Збір. творів: у 3 т. у 4 кн. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2020 – Т. 1. – Кн. 1. – С. 308.

² Черемшина Марко. Туга // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники]/ Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 322.

– Гріху, мій гріху! Я тебе відпокутую, і ти в мене виростеш великий, мій синку»¹.

Натуралістичні картини страшної бійної війни, які переплетені у Марка Черемшини з чисто імпресіоністичними малюнками життя Гуцульщини, дали назву другій прижиттєвій збірці письменника «Село вигибає. Новели з гуцульського життя» (1925), яка вийшла друком у київському видавництві «Книгоспілка» за редакцією Миколи Зерова.

«Вже нема села, лиш цвинтар.

Край цвинтаря трупарня під високою пелехатою смеречиною схована.

Глуха і німа стая гроби пасе...

Мерці з гробів вибігають, вітром на дах сідають, високої смеречини ловляться, за селом банують.

Були хати тесані, покої гонтові, вишневі сади, були повні перебійниці, повні цари...

Оті печі, що село вигрівали, лежать тепер перевалені на снігу, як непоховані велетні з роззявленими ротами.

Ворон там сідає, хіба звір там навертає»².

Натуралізм як важлива риса творчого методу Марка Черемшини ще яскравіше проступає у новелі «Після бою», яка за своїм емоційним впливом на читача близька до натуралістичних описів Осипа Турянського у романі «Поза межами болю», якого макабричні описи боїв у Альпах стали символом жорстокості та нелюдяності війни: «Жовнірські мерці лежать вже голі травами та жолобами і покривавленими головами отік³ відвертаються від бородатих санітарів. Отік вони на когось банують, отік скаргу у світ посилають, отік крижуються дуже.

Плачі стеляться травми, до вбитої Гуцулії добуваються:

– Коби-с був жовнір, не мала бих того желю, не писнула бих ані слова. А тебе з-межи дітей взяли, таки запусто убили!»⁴

Ще однією рисою творчої манери Марка Черемшини, як зауважив Микола Зеров, є гедонізм у художньому мисленні письменника. Життєва насолода чи не найважливіша риса багатьох його героїв: «Нажитися, набутися на цім світі то є найбільше добро для їх поганського світовідчу-

¹ Стефаник В. Гріх (Думає собі Касіяниха) / Василь Стефаник // Стефаник В. Збір. творів: у 3 т. у 4 кн. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2020 – Т. 1. – Кн. 1. – С. 329.

² Черемшина Марко. Село вигибає // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники] / Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 126.

³ Отік – ніби, як, неначе.

⁴ Черемшина Марко. Після бою // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники] / Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 321.

вання»¹. Гедоністичні мотиви особливо характерні для ряду творів письменника з циклу «Парасочка»: «Сиділа на стільчику на квартирі капітана, лиш у зелену мантлю вбрана, і плакала гейби дзвінком видзенькувала.

Капітан чорнобривий гладив її косиці і перебирав її лють з серця. Відкривав мантлю і дув на її синці на грудях, як на мохнаті гусятка.

Убирав її в білий рантух, обвивав її рушниками.

Розпадався над нею, гей дедя рідний, гей братчик старший, гей любчик любий.

Трепетався, як павич коло пави.

Голубив її словами, як медівниками»².

Гедоністичні мотиви у творах Марка Черемшини, про які писав М. Зеров, особливо яскраво проступають у циклі «Парасочка». Окремі твори автора любовної тематики нагадують грайливі гуцульські коломийки: «Та й пішов я до Параски лиш голі два разки, / Вона мені показує всі три перелазки: / «Оцим будеш приходити, оцим відходити, / А цим будеш утікати, як тя муть ловити!» / «Най тобою, моя любко, опир возить лати, / Бо ледви я через тебе удержуся хати...

Бодай би ти, красна квітко, голубенько цвила, / Що ти мені в хаті любість та й заколотила!»³

Громадський любас (новела Марка Черемшини «Парубоцька справа») поводить під час судового засідання з викликом до усіх оточуючих. «Федусь гладить вусок і підсміхається до дівчат, а по хвилі, червоніючись, відрікає: «Преславний суде! Признаюси до провини з усіма цими дівчатами і всім їм по моргови землі перекидаю, лиш за одну Цію не маю провини на за макове зерно та її не залагоджу, бо вона тогди була... вибачте... гола»⁴. На що Ція «з-під запаски довгий ніж видобула, і в один мах його у Федусевих грудях утопила: на маєш голий ніж у серце за мою любу голу, за твою наругу безчесну...»⁵

У новелі «За мачуху молоденьку», за словами М. Зерова, «перед нами і заповітах матері до дочки проходить ціла наука любовна, наївна, але розроблена. «Мати навчає Єленку, як має чорногорську підойму ва-

¹ Зеров М. Марко Черемшина і галицька проза /Микола Зеров//Зеров М. Твори: У 2 т. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 434.

² Черемшина Марко. Парасочка // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники]/ Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 176.

³ Черемшина Марко. Параска // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники]/ Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 350.

⁴ Черемшина Марко. Парубоцька справа // Черемшина Марко. Райска птиця. Зібрання творів [оповідання, публіцистика, переклади, листи, щоденники]/ Марко Черемшина. – Брустури: ТОВ «Дискурс»: вид-во «Брустури», 2023. – С. 277.

⁵ Там само. – С. 277.

риту і газді до вина сипати, щоб був веселий та путерніший та й до газдині прудкіший». Це не «реабілітація тіла»: аскетична етика ще не встигла закорінитися в поганському світі в цій традиційним гедонізмом надиханій Гуцулії»¹.

Обидва письменники сприйняли модерні засоби художнього стилю: В. Стефаник краківської модерні, Марко Черемшина – віденського імпресіонізму. В. Стефаник був закоханий у красу свого Покуття, однак надто ошадний у прикрашуванні життя покутського селянина. Марко Черемшина був захоплений верховинською поезією, відданий тому світові. Про це М. Зеров писав: «Наслухавшись університетських викладів, закінчив (Марко Черемшина – М.Г.) тим, що прийняв життєву, таку поганську, мудрість гуцула, проілюстрував її рядом художніх постатей, ситуацій, ліричних мотивів. Він підхопив «золоту нитку» народної розповіді і зв'язав її з найновішими здобутками літературної техніки»².

Висновки

Творчість двох видатних новелістів «покутської трійці» В. Стефаника та Марка Черемшини знаменувала собою новий етап у розвитку української літератури кінця XIX – початку XX ст. Як і твори Лесі Українки, Михайла Коцюбинського, Ольги Кобилянської, Леся Мартовича, їх творчість глибоко закорінена у життя українців Покуття та Гуцульщини. Близькість у способах художнього змалювання дійсності не завадила кожному з них виробити індивідуальні риси. Експресіоністична естетика у В. Стефаника, поєднання натуралістичного способу письма з імпресіоністичною манерою прикрашування дійсності у Марка Черемшини – ті риси, які сприяли модернізації української літератури того часу.

MODERNISM IN UKRAINIAN SHORT PROSE OF THE LATE 19th-EARLY 20th CENTURY: VASYL STEFANYK, MARKO CHEREMSHYNA

Mykhailo Hnatiuk

*Ivan Franko Lviv National University; St. 1, Universitetska, 79000, Lviv,
Ukraine; e-mail: mychajlo.hnatiuk@gmail.com*

In this article, the author discusses the specificities of modernism development in Ukrainian literature of the late 19th-early 20th century on the example of Ukrainian short prose. Modern approaches to creative quests in lite-

¹ Зеров М. Марко Черемшина і галицька проза /Микола Зеров//Зеров М. Твори: У 2 т. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 434.

² Зеров М. Марко Черемшина і галицька проза /Микола Зеров//Зеров М. Твори: У 2 т. – Київ: Дніпро, 1990. – Т. 2. – С. 435.

rature are characteristic of writers of Dnieper Ukraine, which was part of the Russian Empire, and people of letters from Galicia, which was under Austria-Hungary. As a short-story writer who had been growing in the literary milieu of Kraków, Vasyl Stefanyk gravitated towards the expressionist style of storytelling. In contrast, Marko Cheremshyna was an impressionist who had absorbed the tendencies of Viennese modernism in his short prose, having enriched it with a Hutsul flavor.

Back in the 1920s, Mykola Zerov wrote about the distinguishing features of the two writers, despite their external similarity, whose literary ideas in the interpretation of Galician short prose did not continue in our science of the 20th – early 21st centuries. The individual quests of Vasyl Stefanyk and Marko Cheremshyna were vivid evidence of the modernization of Ukrainian literature, which at the turn of the 19th century became part of European modernity.

Key words: *impressionism, expressionism, European modernity, modernity quests of V. Stefanyk and Marko Cheremshyna.*